

De Dag van de Postzegel – *Tag der Briefmarke* – was een Duitse 'uitvinding' en tegelijkertijd een van meest in het oog lopende uitingen van de georganiseerde filatelie in het Derde Rijk.

DOOR **Adriaan van Oosten**

Tag der Briefmarke 1936-1944: filatelie in nazi-Duitsland [2]

8 januari 1939

De feestbriefkaart en het nu in 30 plaatsen verkrijgbare *Sonderstempel* werden in bijna alle gevallen verzorgd door de *Reichsbund*, zoals ook in Breslau (AFB 13). 1939 was het eerste jaar waarin de verzamelaars werden gestimuleerd om het *Winterhilfswerk* te ondersteunen door de aankoop van de voor dat doel op 8 november 1938 uitgebrachte serie van acht postzegels. Die beeldden landschappen af in de *Ostmark*, tot april 1938 Oostenrijk genaamd, steeds gecombineerd met een wilde plant. Ideaal dus voor themaverzamelaars. Op de duurste zegel (AFB 14A) bloeit zo een krokus tegen de achtergrond van Braunau, Hitlers geboorteplaats, terwijl de Großglockner heel passend een Edelweiss op de voorgrond kreeg (AFB 14B). Door vlijtig te kopen, vooral op de manifestaties rond de Dag van de Postzegel, brachten de verzamelaars het toen zeer aanzienlijke bedrag van 1 miljoen Reichsmark bij elkaar. Intussen kreeg Ernst Overmann de leiding over de *K.d.F.-Sammlergruppen*, met de fraaie titel van *Reichssammlerwart*. Hij en Kurt Wohlfarth, de *Reichsbundesführer*, lieten geen kans onbenut om elkaar verbaal te lijf te gaan. Ook in 1939 brak met de overval op Polen, op 1 september, de Tweede Wereldoorlog uit. Kurt Wohlfarth van de RdP nam dienst en vertrok naar het front.

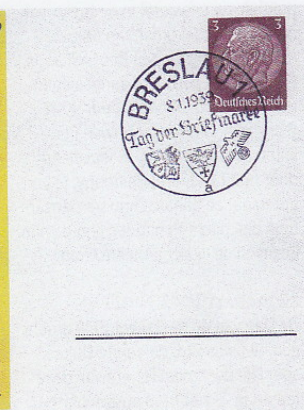
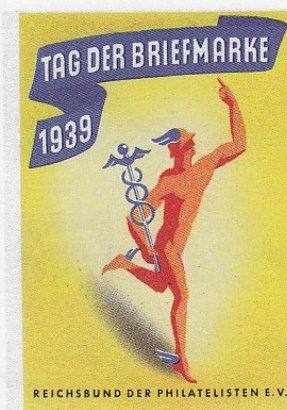
7 januari 1940

Ter gelegenheid van de vijfde Dag van de Postzegel verscheen er opnieuw een officiële *Sonderpostkarte*, nu met een waarde aanduiding van 6 Pfennig, het tarief voor een gewone beschreven briefkaart. Hij kwam zelfs uit in twee versies, een voor de *Reichsbund* en een voor

de *KdF-Sammlergruppen*. Beide (AFB 15+16) met het bijbehorende bijzondere stempel, van respectievelijk Posen (Poznań) en Memel (Klaipėda in Litouwen), twee steden die in 1939 waren 'thuisgebracht' in het Duitse Rijk. Het aantal afzonderlijke stempels liep nu op naar 48. De opbrengst van deze briefkaarten ging niet meer naar het *Winterhilfswerk*, dat inmiddels officieel *Kriegswinterhilfswerk (KWHW)* heette, maar naar het zogenoemde *Kulturfonds des Führers*. Dat laatste was een nogal schimmige instelling, waarin tot 1945 naar schatting 60 miljoen Reichsmark vloeiende. Dat geld kwam voort uit de toeslagen op bijzondere postzegels, en op het 'portretrecht' dat Hitler had op grond van het feit dat zijn portret op talloze zegels stond afgebeeld. Hij besteedde vermoedelijk een deel van het geld aan de grote bouwprojecten waar Speer opdracht voor kreeg. De *Führer* moet zijn leven beëindigd hebben als een zeer vermogende man.

Oorlog en filatelie

Men zou kunnen denken dat het vieren van zoiets frivools als de Dag van de Postzegel niet echt meer thuishoorde in een land dat de totale oorlog over Europa en over zichzelf had uitgeroepen. Maar dat werd in het Duitse Rijk heel anders beleefd. Hans von Rudolphi, de initiatiefnemer voor de *Tag der Briefmarke*, zei heel karakteristiek: "Juist in deze tijd moeten en willen wij de *Tag der Briefmarke* vieren. Die is immers het bewijs van de ongebroke kracht van het *innere Front* van ons volk". De productie van bijzondere postzegels, briefkaarten en stempels van allerlei soort ging dan ook gewoon door onder leiding van de zeer Hitlergetrouwe postminister

13

14A

14B

15

16

Wilhelm Ohnesorge. Een andere oorlog werd intussen ook gewoon voortgezet. De ambitieuze *Reichssammlerwart*,

Ernst Overmann, claimde opnieuw de voorrang binnen de wereld van de Duitse filatelie. Omdat 'de filatelie zich beweegt in de schaduw van de

politiek, nu en vooral in de toekomst, behoort de toekomst aan ons, de *KdF-Sammlergruppen Deutschlands*. Een andere toon werd aangeslagen door de *Reichsbundesführer*, Kurt Wohlfarth. Die waarschuwde filatelisten ervoor om niet, meegesleept door hun fascinerende hobby, te vergeten dat ze behalve hun beroepsarbeid ook plichten hadden jegens hun gezin en de 'volksgemeenschap'.

12 januari 1941

De Dag van de Postzegel 1941 bracht een nieuwigheid: de eerste Duitse speciale postzegel ter ere van deze feestdag. U ziet hem op een filatelisch product van de *Reichsbund* (AFB 17), afgestempeld in Bromberg (voor september 1939 en na januari 1945 beter bekend als Bydgoszcz). Het krijgszuchtige stempel, waarin ook de letters RdP zijn te onderscheiden, is er een uit een serie van tien. Dat van Stettin (Szczecin), op een briefkaart van het *Kriegswinterhilfswerk* (AFB 18), toont een U-Boot, en dat van Memel, op een kaart van de *KdF-Sammlergruppen* (AFB 19), een verbindingsofficier. Die beide laatste stempels dragen het logo van de *Sammlergruppen*.

17

In totaal waren er zo ruim 150 stempels³ te verzamelen, inclusief die van postkantoren waar zowel RdP als KdF stempels werden verstrekt. Als ik goed heb geteld waren die van

de *Reichsbund* krap in de meerderheid, maar veel scheelde het niet. Het is interessant te zien dat de kaart van het KWHW (AFB 18) een toeslag had van 4 Pfennig, terwijl de toeslag op de postzegel 24 Pfennig bedroeg. Het *Winterhilfswerk* had het geld blijkbaar minder hard nodig dan de *Führer* zelf.

De vergadering in Wenen

In oktober 1941 vond in Wenen de jaarvergadering van de *Reichsbund* plaats. Ogenscheinlijk kwam het daar niet tot ingrijpende besluiten. Alleen werd de FIP (*Fédération Internationale de Philatelie*) opgeheven en vervangen door de, uiteraard onder Duitse leiding staande, *Bund Europäischer Philatelistenverbände*. Na afloop van de vergadering kwam echter het nieuws naar buiten dat de *Reichsbund* in een bestuursvergadering had besloten zich ondergeschikt te verklaren aan de organisatie *Kraft durch Freude*. Zo was haast terloops toch de door Ernst Overmann zo fanatiek nagestreefde eenheidsorganisatie van de Duitse filatelisten gecreëerd, onder opvoering van Overmann, de *Reichssammlerwart*. Overigens zouden de beide oorspronkelijke organisaties hun werkzaamheden 'onveranderd' voortzetten. Wohlfarth kreeg als troost de leiding van de nieuwe Europese filatelistenbond, die hij al spoedig neerlegde.

20

21

11 januari 1942

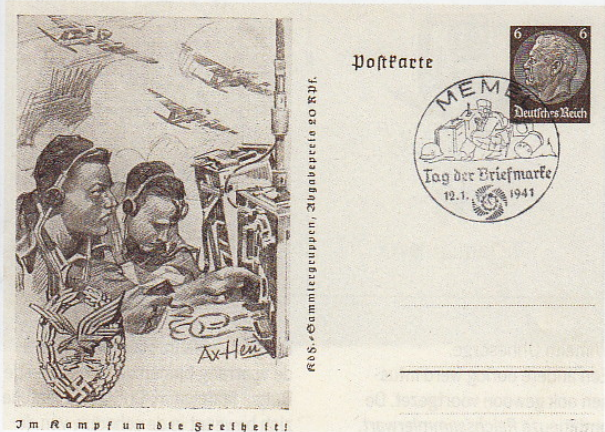
Ter ere van de Dag van de Postzegel 1942 had Praag een eigen ontwerp (AFB 20), dat alleen melding maakte van de *KdF-Sammlergruppen*. De stempels van de andere 133 steden toonden wel degelijk de logo's van de beide oude organisaties, zoals het voorbeeld van Königsberg (nu Kaliningrad in Rusland) laat zien (AFB 21). In diezelfde afbeelding is ook de nieuwe feestpostzegel te zien: een vlijtige verzamelaar aan het werk met zijn onmisbare globe bij de hand. Dat deze door de toeslag dure postzegels ook voor gewone post gebruikt werden, bewijst de briefkaart (AFB 22A+B), een uitnodiging aan *Kupferschmiedemeister* Neubauer uit Ragnit (nu Njeman) voor de maandvergadering van de Vereniging van Postzegelverzamelaars in Tilsit (Sovjetsk).

De Ostland-afstempelingen

Als bijzondere attractie verschenen er voor 11 januari 1942 ook vier briefkaarten met in de waarde-aanduiding de opdruk OSTLAND. Daarmee werd het bezette gebied bedoeld waarin nu Estland, Letland, Litouwen en een groot deel van Wit-Rusland liggen. Om het geheel te completeren kregen drie steden in dat *Reichskommissariat* (Riga, Dorpat (Tartu) en Kauen (Kaunas)) ook nog een *Sonderstempel*. Bovendien werd er een uitgegeven voor de stad Rowno (Rivne) in Oekraïne. De kaarten waren gewijd aan vier onderdelen van de Dag van de Postzegel, die hij al spoedig neerlegde.

18

22A

als de marine (AFB 23). Zoals u ziet is het stempel van hetzelfde type als dat in afbeelding 21, maar op de kaart zelf worden niet meer de beide oude organisaties genoemd, maar de 'Eenheidsorganisatie van de Duitse verzamelaars'. De kaart werd verkocht voor 25 Pfennig, dus met een toeslag van 22 Pf 'für den Kulturfonds'. Het merkwaardige van poststukken en stempels zoals deze is dat ze het hele Ostland nooit gezien hebben. Het gebruik van bijzondere postzegels en briefkaarten was daar namelijk verboden om tamelijk mysterieuze 'deviezenrechtelijke redenen'. Ze werden dus uitsluitend verspreid via het centrale filatelie-loket in het postkantoor Berlin-

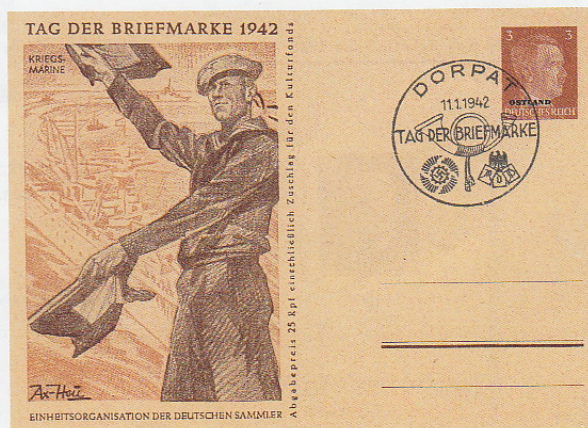
Charlottenburg 9. Uitsluitend? Nee, niet helemaal, maar om dat uit te leggen heb ik een afzonderlijk kadertje nodig.

Verdere ontwikkelingen

In februari 1942 kreeg de nieuwe eenheidsorganisatie van filatelisten ook een naam. Ze heette voortaan *Gemeinschaft Deutscher Sammler*, zoals dat ook in 1938 al eens besloten was. Ernst Overmann behield de leiding en oefende die verder geheel eigenmachtig uit. Zelfs de naam *Reichsbund* mocht niet meer gebruikt worden. Verder werd aangekondigd dat de *Tag der Briefmarke* voortaan Europa-breed zou worden gevierd op 9 oktober, de dag waarop in 1874 op instigatie van

22B

23

EEN BRIEFKAART UIT RIGA?

Deze aangetekende briefkaart (AFB AA+B) is voorzien van het *Tag der Briefmarke*-stempel van Riga van 11 januari 1942 (vergelijk AFB 22). Hij is correct gefrankeerd met 36 Pf, en voorzien van een aantekenstrookje uit Riga en een aankomststempel van Berlin-Charlottenburg 9. De achterkant van de kaart doet zeer plausibel aan. Zowel de dagtekening als de inhoud van de mededeling passen bij de afstempelingen. Toch wordt de verzamelaar achterdochtig. Dit bijzondere stempel werd toch niet gebruikt in Riga, maar alleen in Berlin-Charlottenburg 9? Maar het strookje

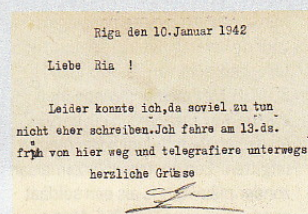
en het aankomststempel dan? In het voortreffelijke handboek van Harry von Hofmann over Letland tijdens de Duitse bezetting, wordt vermeld dat enkele weken na 11 januari 1942 een stempel uit Berlijn naar Riga werd verzonden opdat de verzamelaars daar ook de kans zouden krijgen het in hun albums op te nemen.

Naar aanleiding van het contact dat ik in Essen had met dr. Schmollinger (zie boven) heb ik hem deze briefkaart voorgelegd. Hij schreef terug dat 'aan deze kaart niets klopt, behalve de adressering'. De afzender, Hermann Amberger, was in die tijd een bekende stempelverzamelaar die er plezier in had vervalste aangetekende stukken te produceren, ongetwijfeld met hulp van postbeambten en hun - echte - stempels.

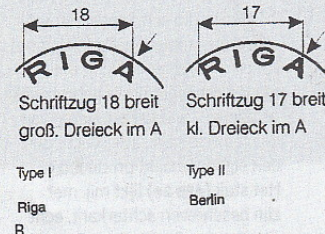
Interessant is dat de later toch nog naar Riga, Dorpat, Kauen en Rowno, opgestuurde stempels net iets afwijken van de oorspronkelijke 'Berlijnse' exemplaren. De in het begin van dit artikel genoemde *Forschungsgemeinschaft* heeft die verschillen in kaart gebracht. In AFB B zijn ze voor Riga duidelijk afgebeeld. Ik heb geen van de vier werkelijk in Ostland en Oekraïne gebruikte stempels ooit gezien, maar u zult begrijpen dat ik er naar uitkijk!

AA

AB

Gemeinschaft Deutscher Sammler e.V.
Gau Pommern

24

25

26

27

– toch weer – Heinrich von Stephan de Wereldpostunie was gesticht.

10 januari 1943

Toch nog in januari dus. In 1943 deed de oorlogssituatie zich ook in de filatelie duidelijk voelen. Papier werd schaars, dus filatelische bladen mochten niet meer verschijnen, en bovenlokale bijeenkomsten werden ernstig bemoeilijkt om privé-spoorverkeer te beperken tot het hoogstnodige. Er waren op de Dag van de Postzegel nog maar 28 steden die een *Sonderstempel* mochten aanbieden. Speciale briefkaarten waren er ook niet meer, maar wel de inmiddels gebruikelijke postzegel. De Gau Pommern van de nieuwe organisatie bracht dus een eigengemaakt product uit. Het stuk (AFB 24) lijkt mij, met zijn beschreven achterkant, echt gelopen van Stettin naar Rostock.

Als bijzonderheid noem ik dat ook de Duitse Dienstpost in Nederland een bijzonder stempel uitbracht voor Den Haag (AFB 25). Zoals u ziet vermeldt het stempel de naam van de nieuwe eenheidsorganisatie: *Gemeinschaft Deutscher Sammler*. Veel aandacht van de verenigingen werd opgeëist door hun vaderlandse plicht om de frontsoldaten van ruilmateriaal en nieuwtjes te voorzien, maar ook de gewone ruilavonden gingen gewoon door. Niettemin werd de bestelling bij het Postministerie van nieuwe postzegels voor de verenigingen in september teruggebracht van 75.000 naar 30.000. Met moeite slaagde men erin de verzamelaars in elk geval op de hoogte te houden van nieuwe uitgaven. 'Een postzegelverzamelaar zonder nieuwtjes is als een soldaat zonder wapen en munitie. *Aber es muß durchgehalten werden*,' kon

men in een van de schaarse publicaties lezen. *Durchhalten* was ook het parool dat in 1945 werd ingezet om te voorkomen dat door het Rode Leger bedreigde steden zouden capituleren voordat de laatste man was gesneuveld en de laatste druppel bloed gestort. Die strijd kon dus ook gestreden worden door het inplakken van nieuw verschenen postzegels.

De laatste Tag der Briefmarke in het Derde Rijk

Op 2 oktober 1944 verscheen de laatste speciale zegel voor de Dag van de Postzegel onder het Derde Rijk. Die was opnieuw fraai uitgevoerd (AFB 26), maar er waren nu geen randverschijselen meer: geen stempels, geen kaarten, geen tentoonstellingen. Maar de daartoe nog in staat zijnde filatelisten gingen desondanks gewoon door

met verzamelen. Hier een voorbeeld daarvan (AFB 27). Het is een brief van maart 1944 in een hergebruikte enveloppe met een nieuw voorblad (*Briefumschlagsparer*) van een *Ortssammlerwart* uit de Gau Pommern aan de *Gausammlerwart* van Brandenburg in Potsdam. Een klein jaar later heette Königsberg in de Neumark Chojna en lag de stad in Polen, maar in de tussentijd was de organisatie van de postzegelverzamelaars ter plaatse nog tiptop in orde.

In 1944 stierven Hans von Rudolphi, de initiatiefnemer voor en organisator van de eerste Dag van de Postzegel in Duitsland, en Kurth Wohlfarth, de laatste voorzitter van de *Reichsbund der Philatelisten*.

Tot slot

De geschiedenis van opkomst en voorlopige ondergang van de *Tag der Briefmarke* geeft zo een illustratie van de opkomst en ondergang van het Derde Rijk zelf, en natuurlijk van de taaiheid van de verzamelhartsstocht in Duitsland. Wat er ook gebeurde, tot in april 1945 kwamen er nieuwe postzegels uit, en de verenigingsavonden gingen 'gewoon' door. Het boek van Hans Meyer (noot 2) geeft van die geschiedenis een fascinerend, maar ook een bevreemdend beeld van vreedzame postzegelaars die zich met meer of minder fanatisme voor de kar van een verderfelijke ideologie lieten spannen. Zou het thema Filatelie en Politiek alleen in het Derde Rijk aan de orde zijn (geweest)? Maar dat is een andere vraag. De viering van de Dag van de Postzegel kwam in het na-oorlogse Duitsland weer langzaam op gang, te beginnen op 19 oktober 1946. En inmiddels zijn er meer dan 140 landen die de jaarlijkse feestdag van de filatelie vieren.

Noten

1. Het artikel is een speciale uitgave van de in de tekst genoemde *Forschungsgemeinschaft*. De volledige titel luidt '80 Jahre Tag der Briefmarke in Deutschland – Wie der Tag der Briefmarke entstand', geschreven door dr. Horst Schmollinger en gepubliceerd in januari 2016.
2. Geschreven door Hans Meyer, en gepubliceerd in 2006 bij Mironde Verlag. De volledige titel luidt *Die Philatelie im "Dritten Reich", Die Organisationen der Sammler und Händler 1933-1945*.
3. Deze gegevens ontleen ik aan bijlage 20 van het boek van Meyer (noot 2).
4. Harry von Hofmann, *Lettland vor dem und als Teil vom Generalkommissariat Ostland*, 2003.